

ALISHER NAVOIYNING “HAYRAT UL-ABROR” DOSTONIDA
PAYG`AMBARIMIZ MADHIGA BAG`ISHLANGAN NA`TLAR TAVSIFI

Jumayeva Risolat Vayitovna

Termiz State University student

ojumayev723@gmail.com

Annotatsiya: Alisher Navoiyning “Hayrat ul-abror” asari qomusiy asar bo`lib, ulug` mutafakkirning teran axloqiy-ma`naviy, ijtimoiy-falsafiy, mulohazalari o`z ifodasini topgan. Musulmon sharqi dostonchiligida barcha asarlar Allohning madhi va payg`ambarimiz` na`ti bilan boshlangan. Navoiy ham shu an`anaga amal qilgan holda bu mavzularga doir bir necha maxsus boblar bag`ishlagan. Muallif dostonning muqaddima qismidagi hamd, munojot, va na`t boblarining o`zaro bog`liqligini, xususan, me`roj voqeasining shoir tomonidan yuksak badiiy talqin qilinishini tahlil qiladi. Mazkur maqolada Navoiyning nubuvvat (payg`ambarlik) darajasiga bo`lgan ehtiromi, u zotning koinot yaratilishidagi o`rni va insoniyat uchun ma`naviy namuna ekanligi, payg`ambarimiz hayotiga, sifatlariga, mo`jizalariga oid ma`lumotlar hamda me`roj kechasi voqealari tasvirlangan boblar tahlili yoritilgan.

**Kirish so`z:** “Xamsa” dostoni, “Hayrat ul-abror”, Muhammad (s.a.v), na`t, nubuvvat, Me`roj kechasi, tasavvufiy talqin, badiiy mahorat, shafolat, bob.

Abstrakt: Alisher Navoi's "Hayrat ul-Abrar" (Wonder of the Pious) is an encyclopedic work that reflects the great thinker's profound moral, spiritual, social, and philosophical reflections. In the epic traditions of the Muslim East, all works begin with the praise of Allah (Hamd) and the eulogy of the Prophet (Na't). Following this tradition, Navoi dedicated several special chapters to these themes. The author analyzes the interconnectedness of the hamd, munajat (supplication), and na't chapters in the prologue of the epic, specifically focusing on the poet's sublime artistic interpretation of the Mi'raj (Ascension) event. This article examines Navoi's reverence for the rank of prophethood (nubuwwah), the Prophet's role in the creation of the universe, and his status as a spiritual role model for humanity. Furthermore, it provides an analysis of the chapters describing the Prophet's life, qualities, miracles, and the events of the Night of Ascension.

Keywords: The "Khamsa" epic, "Hayrat ul-Abrar", Muhammad(s.a.v), Na't (prophetic eulogy), Nubuwwah (prophethood), The Night of Mi'raj (Ascension), Sufi interpretation, Artistic craftsmanship, Shafa'ah (intercession), Chapter.

Sharq xamsachilik an`anasiga ko`ra “ Xamsa”ning birinchi dostoni pand-nasihahat ruhida yozilishi kerak. Dastlab ozarbayjonlik Nizomiy Ganjnaviy xamsa yozishni boshlab bergan bo`lib, uning dastlabki dostoni “ Maxzan ul-asror” (“Sirlar

xazinasi”) sanaladi. Keyinchalik asli shahrisabzlik Xusrav Dehlaviy unga javob tariqasida “Matla’ ul-anvor” (“**Nurlarning chiqish joyi**”) asrini yaratadi. **Shayx Nuriddin Abdurahmon Jomiy esa “Tuhfat ul-ahrar”** (“Do‘stlar sovg‘asi”) nomli didaktik masalalarga bag‘ishlangan dostonini yozadi. Turkiy adabiyotda birinchilardan bo‘lib, Hazrat Alisher Navoiy o‘zining “Hayrat ul-abror” (“Yaxshi kishilarning hayratlanishi”) dostoni bilan salaflariga ergashib, xamsa yozishni boshlaydi. “Hayrat ul-abror” dostoni 3988 baytdan iborat bo‘lib, 63 bob, 20 ta maqolat va 20 ta hikoyatdan tashkil topgan. Shundan 21 bob muqaddimani, 62-63 boblari Hazrat Navoiyning xulosa va yakuniy fikrlarini o‘z ichiga oladi. Muqaddimaning 7-11-boblari payg‘ambarimiz madhlariga bag‘ishlangan na‘tlar hisoblanadi. Ushbu na‘tlarning dastlabki to‘rttasi vasf yo‘nalishida bo‘lsa, beshinchi na‘t me‘roj haqida. Dostonda Navoiy Payg‘ambar (s.a.v.)ni komil inson deb talqin etar ekan, ul Zotning insoniyat taqdiridagi o‘rnini – bu dunyoning yaratilishidan maqsad Rasulullohdek komil inson ekanligini ta’kidlaydi, u Zotni alohida mehr-muhabbat bilan madh etadi.

Birinchi na‘tda tasavvuf ta’limotidagi “Nuri Muhammadiya” nazariyasiga to‘xtalinar ekan, ushbu nazariyadagi “Odam Ato unga ham o‘g‘il, ham ota” degan tushuncha ta’rifi beriladi. “Nuri Muhammadiya”ga ko‘ra, Alloh barcha olamlarni yaratishdan oldin Muhammad nurini yaratgan bo‘lib, shu nur tufayli olamni va odamni yaratgan. Demak, Odam Ato ham Muhammad nuridan bino qilingan. Shuning uchun hazrati Muhammad (s.a.v) Odam Atoga ham ota, ham o‘g‘ildir:

***Bo‘ldi sanga Odami sabqatnamo,
Avval o‘g‘ul, so‘ngra gar o‘lsa oto.***

Ikkinchi na‘tda Payg‘ambar (s.a.v.)ning tug‘ilishlari, bolalik paytlarida otadan yetim qolishlari, savdogarlik bilan shug‘ullanishlari, hali payg‘ambarlik maqomiga yetishmagan zamonlarida ham qabiladoshlari orasida yuksak axloqlari bilan nufuz topganlari, payg‘ambarlikning dastlabki yillarida ayrim mushrik qabiladoshlari tomonidan ko‘p aziyatlar chekkan bo‘lsalar hamki, ularni duoi xayr qilganliklari haqida so‘z yuritilsa, **uchinchi una‘tda** Muhammad alayhissalomning payg‘ambarliklariga dalil bo‘lgan mo‘jizalar – u Zotning soyasiz bo‘lganliklari, Oyni ishorat barmog‘i bilan ikkiga bo‘lganliklari, xat-savodsiz bo‘lganlari holda olamning jamiyki hikmatlaridan boxabar, butun olamlarga rahmat qilib yuborilgan payg‘ambar ekanliklari haqida so‘z yuritiladi. **To‘rtinchi na‘tda** esa, Navoiy ahli sunnat va jamoat e‘tiqodiga ko‘ra, Payg‘ambar (s.a.v.)ning sifatlarini bayon etib, u Zotning ahli bayti va jamiyki sahobalar, ayniqsa to‘rt xalifa – Abu Bakr Siddiq, Umar Foruq, Usmon Zunnurayn va Ali Murtazoga salavot yuboradi. **Beshinchi na‘t** esa an‘anaga muvofiq, me‘roj kechasining ta’rifiga bag‘ishlangan. Oxirzamon payg‘ambarining mo‘jizalari

ko‘p bo‘lsa hamki, u Zotning ikki mo‘jizasi – me’roj va shafolat hodisasi badiiy adabiyotda alohida tilga olinadigan mavzu hisoblanadi. Aynan me’roj hodisasi sodir bo‘lganidan keyin kufir va iymon chegarasi aniq bo‘ldi – bu hodisaga ishonganlar musulmon, ishonmaganlar kofir degan ilohiy hukm nozil bo‘ldi. Shafolat masalasi esa, islom payg‘ambarining mo‘jizalari qiyomatgacha davom etishi, ummatining gunohini shafolat qilish imkoniyati faqat Muhammad alayhissalomga berilganining isboti hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Hayrat ul-Abror”dagi na’tlar nafaqat Payg‘ambarimiz (s.a.v.)ni ulug‘lash, balki tasavvufiy-falsafiy g‘oyalarni (nur nazariyasi, ma’rifat, shariatning nurli ta’siri) badiiy ifodalash vositasidir. Ular asarning muqaddimasini ma’naviy asos bilan boyitib, keyingi maqolat va hikoyatlar uchun zamin yaratadi. Navoiy bu na’tlarda she’riy mahorati, tasavvufiy chuqurligi va diniy e’tiqodini uyg‘unlashtirgan holda, o‘quvchida Payg‘ambar zotiga bo‘lgan muhabbat va hayratni uyg‘otadi.

ADABIYOTLAR:

1. Алишер Навоий. Хамса: Абдухамид Пардаев шеърӣ 1. табдили. – Тошкент: “Akademnashr”, 2022.
2. Sh.Sirojiddinov va b. “Navoiyshunoslik”. – Toshkent: “Tamaddun”, 2018.
4. Alisher Navoiy. Hayrat ul-abror. – T.: G’.G’ulom nomidagi NMIU, 2006.
6. 4. Навоийнинг ижод олам (мақолалар туплами). – Т.: Фан, 2001.